

Toen kwam de brand

Het inferno van Moria is een direct uitvloeisel van het falende Europese asielbeleid. Eind september presenteerde de Europese Commissie een nieuw migratiepact. Maar ook dat is te vrijblijvend.

TIES HUIS IN 'T VELD

Beleidsmedewerker buitenlandse zaken voor het internationaal secretariaat en de Tweede-Kamerfractie van de PvdA

In de nacht van 8 op 9 september veranderde een vuurzee het vluchtelingenkamp Moria op het Griekse eiland Lesbos in een apocalyptisch maanlandschap. De vlammen maakten een definitief einde aan het meest beruchte vluchtelingenkamp in de Europese Unie. Hiermee is het menselijk drama nog niet ten einde. Allesbehalve. De bouw van een nieuw 'tijdelijke' tentenkamp – Moria 2.0 – laat zien dat de Europese Unie en Griekenland nog altijd geen verantwoordelijkheid nemen voor de vele migranten die hun leven waagden om Europa te bereiken en die nu geen kant meer op kunnen. Zo lang niemand zijn vingers wil branden aan een echte oplossing, zal elke halfslachtige poging tot het hervormen van het Europese migratie- en asielbeleid stranden op Lesbos.

In augustus werkte ik vier weken als vrijwilliger voor 'Movement on the Ground' op Lesbos. Voor mijn eerste werkdag in kamp Moria had ik de naïeve hoop dat het mee zou vallen. Dat de kranten uit sensatiezucht de situatie hadden aangedikt en dat binnen de Europese Unie een dergelijk drama simpelweg niet mogelijk was. De geur van verrot voedsel en urine verraadde bij aankomst dat ik het mis had. De verbazing en het ongeloof hebben mij daarna niet meer losgelaten.

De vluchtelingen verbleven voor de brand al ruim zes maanden in lockdown. Met het virus als een zwaard van Damocles boven hun

hoofd en zonder de mogelijkheid het kamp te verlaten vielen ze terug op de harde realiteit van Moria: 'huisjes' van beschimmeld tentdoek, overal ongedierte – vooral muizen en luizen – en een tekort aan toiletten, douches en stromend water.

Geen crisis is blijkbaar heftig genoeg om de lidstaten echt in actie te laten komen

In Nederland hebben we het vaak over het lot van de alleenstaande kinderen op de Griekse eilanden, en niet ten onrechte. Elke dag liep ik langs een hoog hek met opgerold prikkeldraad waarachter zeventig van de meest jonge en kwetsbare jongens en meisjes leefden. De kleurrijke muurschilderingen op de containers waarin de kinderen sliepen konden het gevoel van gevangenschap niet verhullen. Een vrijwilliger van Stichting Bootvluchteling vertelde dat sommige kinderen aan de ellende proberen te ontsnappen door zichzelf te verminken. Zodat ze, gewond, even de realiteit van de dag kunnen vergeten in het veilige kantoor van de dokter.

Brand verwoestte in de nacht van 8 op 9 september vluchtelingenkamp Moria op het Griekse eiland Lesbos.

Tegelijkertijd vergeten we door de aandacht voor deze kinderen de verschrikkelijke situatie waar ook vrouwen, bejaarden, gehele gezinnen en — onderaan de empathie-piramide — jongemannen zich in bevinden. Hoe is het toch mogelijk dat we als Europeanen deze mensen aan hun lot overlaten?

Turkije-deal

Het uitblijven van een oplossing voor de migranten op de Griekse eilanden is onlosmakelijk verbonden met de EU-Turkije-deal die in maart 2016 werd gesloten. In de maanden daarvoor kwamen duizenden migranten per dag aan op de Griekse eilanden — op een gegeven moment zelfs zeventuizend per dag op Lesbos.¹ Tegen de achtergrond van het groeiende rechtspopulisme waren regeringsleiders vastbesloten een einde te maken aan de ongelimiteerde komst van vluchtelingen naar Europa. Turkije zou zijn grens beter gaan bewaken en zo mensensmokkel tegengaan — in ruil voor € 6 mrd van de EU voor de opvang van Syrische vluchtelingen in Turkije. Kwamen er toch migranten aan op de Griekse eilanden dan zouden die na een snelle asielpcedure worden teruggestuurd naar Turkije. Voor elke Syrische vluchteling die werd teruggestuurd naar Turkije zou de EU een Syriërs rechtstreeks uit Turkije opnemen.²

Vier jaar na het sluiten van de deal concludeert Gerald Knaus, architect van het akkoord, dat de afspraken zijn mislukt.³ Daarbij wijst hij op het feit dat van uitzetting van afgewezen asielsezoekers en hervestiging van vluchtelingen uit Turkije nauwelijks iets terecht is gekomen. Tot nu toe heeft de EU slechts 25.000 Syriërs uit Turkije toegelaten, oftewel een half procent van het totale aantal Syriërs in Turkije.⁴

Toch is de conclusie van Knaus te kort door de bocht. Want voor wie de afspraken met Turkije primair draaiden om het verminderen van de aankomsten in Europa is de deal geslaagd. Volgens de Europese Commissie daalden de aankomsten van migranten in de eerste drie jaar na de Turkije-deal zelfs met 97%.⁵

Voor veel lidstaten viel hiermee plotsklaps de druk weg om de afspraken na te komen. Lidstaten als Hongarije, Polen en Tsjechië weigerden ronduit om mensen op de vlucht op te nemen. Door zich te verschuilen achter de 'schaamteloze' houding van deze landen konden ook andere EU-landen, inclusief Nederland, hun verantwoordelijkheid ontlopen.⁶ Want waarom zou je als land een stapje extra zetten als anderen niet meedoen?⁷ Er ontstond een situatie waarin lidstaten jarenlang hun verantwoordelijkheid konden afschuiven en het probleem van de vluchtelingen grotendeels in Griekenland konden houden.

Lidstaten konden jarenlang hun verantwoordelijkheid afschuiven en vluchtelingen in Griekenland houden

Deze dynamiek vindt niet alleen in Europa plaats, maar ook in Griekenland zelf. Zowel de voormalig linkse premier Alexis Tsipras, als de huidige rechtse premier Kyriakos Mitsotakis, houdt de migranten liever op de afgelegen eilanden. Steden als Athene en Thessaloniki hebben immers ook geen trek om het probleem van de migranten over te nemen. Het is de eilandbewoners duidelijk dat ze er alleen voor staan.

In een treffend verslag in *de Volkskrant* omschreef journalist Jarl van der Ploeg het verhaal van de visser Stratos Valamios. In oktober 2015 voer hij menig ochtend uit om eigenhandig mensen uit het water te redden. 'Hij redde altijd eerst de kinderen — honderden in totaal — en kwam daarna terug voor hun ouders, als ze niet al verdronken waren.'⁸ Hij stond niet alleen. Honderden inwoners van Lesbos stonden in 2015 klaar met dekens en broodjes om verkleumde mensen op te vangen. Aange-

zien veel van hun voorouders in vergelijkbare bootjes waren gestapt nadat ze in 1922 door het Turkse leger uit Izmir werden verjaagd, voelt de plaatselijke bevolking zich van nature solidair met vluchtelingen.⁹ In de haven van Mytilini, de hoofdstad van het eiland, staat zelfs een standbeeld ter ere van een moeder die met haar drie kinderen naar Lesbos kwam voor een nieuwe start.

Van dat sentiment is weinig over. Door de aanhoudende beelden van overvolle bootjes en vluchtelingenkampen is het toerisme met ruim de helft gekrompen. Inmiddels hebben 21 van de 30 chartermaatschappijen hun rechtstreekse vluchten geschrapt. Vooral in het noordelijk gelegen dorpje Molivos is de klap hard aangekomen. Maria, de zorgzame eigenaresse van het appartementencomplex waar ik deze zomer als enige gast verbleef, is de situatie na vijf jaar dan ook 'spuugzat'. Om rond te kunnen komen werkt haar 72-jarige man weer zes maanden per jaar op zee als visser. Aangewakkerd door lokale media richt de woede van eilandbewoners als Maria en Stratos zich voornamelijk op niet-gouvernementele organisaties die hulp voor vluchtelingen organiseren, en op de Griekse overheid.

De onvrede van de eilandbewoners over het optreden van de overheid is te begrijpen. In maart verbleven er nog ruim 20.000 migranten op een eiland met 85.000 inwoners. Doordat de Turkije-deal is vastgelopen, zitten duizenden mensen jarenlang vast op het eiland. Dit wordt versterkt door de trage Griekse asielpcedures, die ondanks steun van het Europese asielaagentschap EASO nauwelijks zijn versneld.¹⁰ In Moria ontmoette ik families die pas in september 2021 een eerste afspraak hebben om asiel aan te vragen – in plaats van na de beoogde 25 dagen na aankomst. Doordat er altijd weer nieuwe migranten aankomen op het eiland, barstte Moria uit zijn voegen.

De hoop op een oplossing die ontstond na de brand bleek voorbarig. Een dag na de brand werden weliswaar ruim vierhonderd alleenstaande kinderen naar het vaste land

overgevoegen, maar de overige vluchtelingen – waarvan velen in de chaos ook hun laatste bezittingen waren kwijtgeraakt – werden aan hun lot overgelaten. Ruim een week verbleven duizenden mensen zonder beschutting, voedsel of medische hulp langs de rand van een snelweg. De intenties van een regering die bereid is mensen te laten creperen zijn helder.

Dit werd des te meer duidelijk toen daags na het uitbreken van de brand berichten binnenkwamen over de bouw van een nieuw tijdelijk tentenkamp. Het kamp, waar plek is voor achtduizend mensen, is gelegen op een militaire basis en is reeds omringd door hekken. Met de bouw van dit kamp lijkt de regering niet alleen bestaand beleid in stand te houden, maar zelfs verder aan te scherpen. Niet eerder lukte het premier Mitsotakis zich te houden aan zijn belofte aan zijn kiezers om van de kampen gesloten centra te maken.

In eerste instantie weigerden vluchtelingen te verkassen naar het nieuwe kamp. 'Ik ga nog liever dood dan dat ik daarheen ga', zei een jonge moeder met haar baby in haar armen. De meesten besloten echter al snel de strijd tegen de honger en de dorst te staken. Bovendien had de Griekse minister van migratie Giorgos Koumoutsakos gewaarschuwd dat alleen personen in het nieuwe kamp kans maken op asiel.

Vanuit de Europese hoofdsteden volgde niet de steun waar de migranten op hadden gehoopt. Buiten de eerste gebruikelijke reacties van verontwaardiging over de 'verschrikkelijke beelden', mondde het debat al snel uit 'in een gesoebat over minimale aantallen'.¹¹ Zo besloot Nederland slechts honderd kwetsbare vluchtelingen te verwelkomen. Dit gaat dan wel ten koste van andere kwetsbare vluchtelingen die wereldwijd door de Verenigde Naties worden geselecteerd.

Plannen Europese Commissie

Reikhalzend werd voor een oplossing uitgekeken naar het nieuwe migratiepact van de Europese Commissie, dat op 23 september werd ge-

presenteerd. Met een speciale *Taskforce Moria* wil de Europese Unie de omstandigheden op de Griekse eilanden 'aanzienlijk verbeteren' en een einde maken aan de overvolle kampen.¹² Onderdeel hiervan is het herplaatsen van de meest kwetsbare groepen.

Voorlopig zet dit pact echter nog geen zoden aan de dijk. Volgens Nederlandse vrijwilligers worden in het nieuwe kamp drie verschillende families gedwongen één tent te delen, en slapen alleenstaande mannen in groepen van honderdvijftig bij elkaar. Bovendien houdt het corona-virus ondertussen flink huis in het kamp, en ontbreekt het nog altijd aan toiletten en douches. Regen heeft het hele terrein in een grote modderpoel veranderd.

In het nieuwe kamp slapen alleenstaande mannen in groepen van honderdvijftig bij elkaar

Het is maar de vraag of de broodnodige stappen voorwaarts er zullen komen. Het nieuwe migratiepact berust grotendeels op plannen voor een efficiëntere asielprocedures. Onder het pact blijft de verantwoordelijkheid voor de behandeling van de asiolverzoeken bij het eerste Europese land liggen waar een migrant aankomt. Het is dus aan landen als Griekenland en Italië om binnen vijf dagen de beoogde veiligheids- en gezondheidschecks uit te voeren en te beslissen over de vervolprocedure. In deze procedure wordt een schifting gemaakt tussen kansrijke en kansarme asielzoekers, waarbij kansarme asielzoekers die geen recht op asiel hebben binnen twaalf weken moeten worden uitgezet. Het hele proces moet volgens de Commissie 'naadloos op elkaar aansluiten' om overvolle kampen te voorkomen.¹³

Behalve dat vraagtekens gezet kunnen worden bij de zorgvuldigheid van deze snelle procedures, gaat het pact ook nauwelijks in op de haalbaarheid van deze ambities. Dit is onbegrijpelijk, want waarom zou Griekenland deze keer wel in staat zijn om een efficiënt asielstelsel op te tuigen?

Een ander open einde is de herverdeling van vluchtelingen binnen Europa. Om de angel uit het verhitte migratiedebat te halen besloot Eurocommissaris Ylva Johansson af te zien van verplichte quota voor lidstaten om vluchtelingen op te nemen. In plaats daarvan kunnen landen kiezen tussen de opvang van vluchtelingen, of het aanbieden van hulpmiddelen (tenten, dekens of geld) of hulp bij terugkeer van afgewezen asielzoekers.

Het voordeel van deze aanpak is dat het plan niet bij voorbaat is afgeschoten, zelfs niet door de Hongaarse premier Viktor Orbán. Het nadeel van dit cafeteria-model is dat de Commissie bij elke crisis smekend met de pet moet rondgaan langs Europese hoofdsteden. Door deze vrijblijvendheid zal telkens opnieuw een gepolitiseerde discussie over de opvang van vluchtelingen ontstaan. En als we één ding van de brand in kamp Moria hebben geleerd, is het wel dat geen crisis heftig genoeg is om lidstaten echt in actie te laten komen.

De komende tijd zijn de lidstaten met het Europees Parlement aan zet om deze plooiën glad te strijken. Daarbij zullen de ogen met name gericht zijn op het Duitse voorzitterschap van de EU. Het verbaast niemand dat juist Duitsland besloot om na de brand de meeste vluchtelingen een veilig thuis te bieden. Door haar ervaring lijkt bondskanselier Angela Merkel als enige te beseffen dat herplaatsing van vluchtelingen niet alleen de situatie op de Griekse eilanden kan verlichten, maar ook een nieuw Europese asielbeleid dichterbij brengt.

Want alleen door zelf een stap extra te doen kan Merkel met gezag een beroep doen op alle betrokken partijen. Zodat zowel Griekenland als de rest van Europa niet langer weggijken

maar gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor een Europees probleem. Met 'nooit meer Moria' als ultiem uitgangspunt. Laten

we als Europeanen het Duitse voorbeeld volgen en eindelijk de handen ineen slaan om tot menswaardige oplossingen te komen.

Noten

- 1 Van der Ploeg, Jarl. (2020, 21 augustus). In 2015 redde hij honderden vluchtelingen. Nu demonstreert hij tegen hun aanwezigheid op 'zijn' Lesbos. *De Volkskrant*.
- 2 Beemsterboer, T & Noshad Sharifi, Maral. (2020, 18 september). De onvermijdelijke val van Moria. *NRC Handelsblad*.
- 3 Knaus, G. (2019, 29 oktober). Waar gaat het mis met de Turkijedeal? *Buitenhof*.
- 4 NOS. (2020, 3 maart). Erdogan zet de grens met Griekenland open: het einde van de Turkijedeal? *Nos.nl*.
- 5 Europese Commissie. (2019, 18 maart). EU-Turkey Statement — Three years on.
- 6 NOS. (2017, 14 december). Rute over Hongaars migratiebeleid: een schaamteloos verhaal. *Nos.nl*.
- 7 Financieel Dagblad. (2019, 13 augustus). EU moet niet langer wegstijgen bij bootvluchtelingen. *Fd.nl/commentaar*.
- 8 Van der Ploeg, Jarl. (2020, 21 augustus). In 2015 redde hij honderden vluchtelingen. Nu demonstreert hij tegen hun aanwezigheid op 'zijn' Lesbos. *De Volkskrant*.
- 9 Ibid.
- 10 Beemsterboer, T & Noshad Sharifi, Maral. (2020, 18 september). De onvermijdelijke val van Moria. *NRC Handelsblad*.
- 11 Van der Linde, I. (2020, 14 september). Waarom martelen jullie ons zo? *De Groene Amsterdammer*.
- 12 Europese Commissie. (2020, 23 september 2020). *Migration: A European taskforce to resolve emergency situation on Lesbos*. *Ec.europa.eu*.
- 13 Peeperkorn, M. (2020, 23 september). Nieuw EU-migratiepact: 'Wat we nu zien komt niet dóór Europa, maar door een gebrek eraan. *De Volkskrant*.